

ГІДРОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА РІЧКИ ЖИРАК ТА ЇЇ БАСЕЙНУ

Дослідження малих привертають особливу увагу, оскільки їх стан постійно погіршується, а геоекологічні проблеми потребують негайного вирішення. Однією з таких річок є річка Жирак, яка знаходиться під постійним тиском господарської діяльності людини. У зв'язку з цим досить актуальною є комплексне дослідження річки та її басейну: всебічне дослідження гідрологічних характеристик річки, а також оцінка її геоекологічного стану.

Жирак – річка уКременецькому районі Тернопільської області. Права притока Горині (басейн Прип'яті). Жирак бере початок із джерел біля села Шили. Тече на північний схід і впадає до Горині біля західної околиці села Грибова, що на північний схід від Ланівців [2]. Лісів у басейні Жираку дуже мало – 2 % від загальної площі басейну. Тут домінує сільське господарство. Пріоритетними є завдання раціонального землекористування; боротьба з площинною і лінійною ерозією на прирічкових схилах. Перспективним та доцільним є промислове риборозведення, а також водна рекреація.

Над річкою розташовані м. Ланівці та близько 10 сіл. У межах заплави річки між селами Пахиня та Влащинці Кременецького району розташований ботанічний заказник місцевого значення «Заплава річки Жирак». Уздовж усієї річки Жирак, від витоків до гирла, проходить залізниця Тернопіль-Шепетівка (відтинок Збараж-Ланівці).

При деталізації морфометричних характеристик річки встановлено: довжина 30 км (відповідає даним довідника). Площа водозбірного басейну 561 км². Похил річки 0,24 м/км. Долина трапецієподібна, неглибока, схили пологі, розорані. Заплава двостороння, завширшки 200-300 м, подекуди заболочена. Річище слабозвивисте, завширшки 3-10 м, у пониззі до 10-15 м. Живлення мішане. Замерзає в грудні,

скресає наприкінці березня. Використовується для господарських потреб [4].

Визначений нами коефіцієнт звивистості річки – 1,7, похил річки – 0,24 м/км, що зумовлює її повільну течію – 1-2 м/с; коефіцієнт густоти річкової мережі – 0,32 км/км². Морфометричні показники басейну річки наступні: площа басейну – 561 км², довжина басейну – 21 км, максимальна ширина – 36,6 км, середня ширина – 26,3 км, асиметрія басейну становить 0,7, похил басейну – 0,24 м/км. Річка Жирак має багато приток, з яких три притоки довжиною понад 10 км: Свинорийка, Буглівка, Жердь.

Дно річки Жирак, в основному, вкрите шаром мулу місцями потужністю 0,5 м до 1 м. Прогресує тенденція до замулення річки, зменшення швидкості течії, відбувається заростання русла річки.

Спостереження за фізичними властивостями річкової води під час літньо-осінньої межені виявило: річкова вода в основному напівпрозора з завислим осадом, має переважно зеленкуватий колір, так як спостерігається активне заростання річки, та неприємний запах, що коливається від болотно-гнилісного (4 бали) до землистого (1-4 бали)

Дослідження основних гідрологічних та гідродинамічних характеристик річки Жирак проводились від витoku (с. Шили) до гирла (м. Ланівці). Опираючись на дані енциклопедичних видань, розповіді старожилів та власні спогади з дитинства, слід зазначити, що за останні 20 років з гідрологічними характеристиками річки стався ряд змін:

1) на початку ХХІ ст. заплава річки була заболочена, так, що в дитинстві можна було там загрузнути, то в останні роки процесів заболочення на досліджуваній території послабились;

2) раніше льодостав на річці тримався від кінця листопада (середини грудня) – до початку березня, то в останні роки, у зв'язку із зміною клімату, річка майже не замерзає. Наприклад, узимку вода в річці майже не промерзала, а отже не очищалася природним шляхом;

3) якщо раніше у березні чи на початку квітня річка, зазвичай, наповнювалась водою після танення снігу, то в останні роки, весняного водопілля не було через безсніжну зиму та недостатню кількість опадів весною.

Основними антропогенними забруднювачами р. Жирак є сільське господарство, скиди забруднених стічних вод, зміна гідрологічного режиму внаслідок створення ставків, забруднення твердими відходами (рис. 1).

Рис. 1. Забруднення річки Жирак.

Господарсько-побутові стоки призводять до біологічного забруднення води. Органічні забруднення часто призводять до зменшення вмісту розчиненого у воді кисню, наслідком чого є загибель водних організмів, фітопланктону. Випасання худоби на заплаві впливає аналогічно до стічних вод.

Оскільки по неподалік від річки знаходяться городи, змив з полів у періоди інтенсивних (хоча нечастих) опадів призводить до замулення і евтрофування водотоку.

Отже, основною екологічною проблемою річки Жирак є обміління та втрата біорізноманіття. Сучасний екологічний стан

річки зумовлює необхідність впровадження практичних заходів та ефективних рішень для її відновлення та збереження.

Література:

1. Природні умови та ресурси Тернопільщини. За ред. М.Я. Сивого, Л.П. Царика. Тернопіль: ТЗОВ: «Терно-граф», 2011. 512 с.
2. Свинко Й. Жирак. Тернопільський енциклопедичний словник : у 4 т. / редкол.: Г. Яворський та ін. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний комбінат «Збруч», 2004. Т. 1 : А - Й. С. 577.
3. Тернопільщина: цілі і потенціал сталого природокористування. За ред. проф. Царик Л.П.. Тернопіль: СМП «Тайп», 2016. 498 с.
4. Царик Л. П. Каталог малих річок Тернопільської області. Еколого-географічний аналіз і оцінювання території: теорія та практика. Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2006. С. 202.
5. Царик Л.П., Царик П.Л., Кузик І.Р. Природокористування та охорона природи у басейнах малих річок: монографія. За ред. Л.П. Царика. Тернопіль, СМП «Тайп», 2019. 104 с.
6. Царик Л.П., Царик П.Л., Кузик І.Р. Регіональні кліматичні зміни у Тернопільській області та їх наслідки. Die ichtigsten Vektoren für die Enticklung der issenschaft im Jahr 2020: der Sammlung issenschaftlicher Arbeiten «ΛΟΓΟΣ» zu den Materialien der internationalen issenschaftlich-praktischen Konferenz, 24 Januar, 2020. Luxembourg, 2020. B.1. pp. 41-48.
7. Янковська Л.В. Еколого-географічне районування Тернопільської області: Монографія. Тернопіль: ТНПУ, 2016. 156 с.
8. Żyrak. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego. Warszawa : Druk «Wieku», 1895. T. XIV. S. 893.